

Միևնարայ կոչումը տեսանք տեսիլքով մ'ուրուագրուած, ուր ան ռահվիրայ կը հանդիսանայ երկնաչու ճամբուն: Իսկ իր կեանքն ու ամբողջ տիպարը կարելի է նըշմարել դրուագի մը մէջ որ նոյնպէս ապագայի գուշակութեան բնոյթն ունի: Սիրոյ եւ եղբայրութեան ոգին:

Խուլ աղմուկ մը կար որ հետզհետէ կը զօրանար եւ կը յուզէր հայ ժողովուրդը Կ. Պոլսի մէջ. եղբայրադաւ կռիւ մը որ ծայր կու տար կրօնական հարցէ մը: Այլազգի իշխանութեան ատենանին առջեւ ամօթալի տեսարան պիտի բացուէր: Բայց Միևնար բեմէն սէր քարոզեց, բեմէն խաչն առած ինքզինք ներկայացուց առաջին զոհ: Եւ իր խօսքին եւ գործին յաղթանակով կրնար ուրախանալ:

Այդ ոգին էր որ գործեց իր աշակերտներուն մէջ, եւ իր աշակերտներու հոգևով սնած բարի հոգիներու մէջ: Ամօթալի կռիւներու վերջ տալու համար Պէշիքթաշլեան սիրոյ եւ եղբայրութեան քնարն առած մէկ համբոյր կը պահանջէր, որուն շնորհիւ բախտին ամէն ոխ չարանենդ հեռու պիտի ցրուէր: Այդ տեսակէտով մեծ դեր մ'ունէր անշուշտ կատարելիք «Համագգեաց Ընկերութիւն»ը հիմնուած Հ. Պետրոս Միևնարեանի նախաձեռնութեամբ, հրահրուած Պէշիքթաշլեանի կուսական հոգևով, եւ իր հետ այնքան ազնիւ եւ բարի տիպարներով: Դժբախտաբար դարը չկրցաւ ըմբռնել փրկարար դերն այդ հաստատութեան, եւ կասկածանքներ ու հալածանքներ մարեցին վառարան մը՝ ուր այնքան սէր պիտի վառէր:

Դար մ'անցաւ, մեծ միւրիկ մը մեզ խորտակեց, ու մեր ցաւի ահագնութեան մէջ հարկն զգացինք անոյշ եղբայրութեան, որ պաշտօն պիտի ունենայ հետզհետէ ձուլել սիրտ եւ հոգի. ուրախ ենք ողջունել Սիւրիոյ մէջ «Համագգեաց Ընկերութեան» մը յարուստիւնը. ինչ չափերով, ինչ պայմաններով ալ ըլլայ ան՝ միշտ զուգուածին մըն է, եւ պաշտելի Եղիշէն հեռուոր դարերէն մեզի կ'ըսէ. «Զուգուածին է մայր բարեաց»: Եւ Միևնար կրնայ հրճուիլ միշտ իր տեսիլներու նորանոր փոթութեամբներով:

Հ. ԵՂԻՍ ՓԷՁԻԿԵԱՆ

ԴԱՐԱՄԻՋԻ ԺԱՄԻՆ

(ԺԹ - Ի)

Ինչպէս երկու ահեղ սարեր,
Պատում են մեզ երկու դարեր —
Մէկի ետեւ հեքիաթ հին հին,
Միւսի ետեւ լուռ ու մըթին,
Եւ մենք նրանց նեղ արանքում

Լաց ենք լինում, սիրում, խնդում...
Աւաղ, կ'անցնին սէր, խինդ ու լաց,
Եւ խղճալի աճիւն կտրած
Մեզ կը փակեն երկու դարեր
Ինչպէս երկու ահեղ սարեր:

Յ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ

1901 տարեմուտին (Յամպատրաստից)
(Ամստիպ), «Գրական թերթ»էն 31 Մարտ 1933

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆՇԽԱՐՆԵՐ ԵՒ ՆՇՄԱՐՆԵՐ

ԻՏԱԼԻՈՅ ՄԷՋ

Ա. Ի ՀՈՌՈՄ

ԳՈՒՑԷ զարմանալի թուի մեր ազգայիններուն թէ ինչպէս մինչեւ այսօր չենք ունեցած լիակատար պատմութիւն մը ի տալիոյ մէջ հաստատուած հայ զաղթականութիւններուն՝ սկսեալ Ռուբինեանց շրջանէն, և միանգամայն ամփոփում մը այնքան սիրուն և սիրալի, երբեմն ալ տխրալի վաղեմի յիշատակներուն որոնցմէ շատեր դեռ կ'երեւին այսօր այս երկրին մէջ, և շատեր ալ դժբախտաբար անհետացած ու մոռցուած են: Դիտում ունինք, հետեւաբար, ըստ կարելւոյն ամփոփել ցիրուցան տեղեկութիւնները հայկական այս յիշատակներուն և ջանալ աւելցնել անոնց վրայ՝ եթէ կարելի է՝ նորեր, որքան որ թոյլ կու տան պրպտելու և ուսումնասիրելու միջոցները:

Երախտագէտ սրտով պէտք է յիշենք սակայն Հ. Ալիշանի անունը, քանի որ ինք որպէս մասնական ուսումնասիրութիւն՝ տուած է «Հայ Վենետ», հոս հաստատուած հայ զաղութիւն մանրամասն պատմութեամբ, սկսեալ 1400 թուականէն: Ինչպէս դրուագներ «Սիսուան»ի մէջ, ուր կը խօսուի յատկապէս Այաս՝ նաւահանգստին վրայ և իր առեւտրական յարաբերութեանց՝ Արեւմուտքի հետ, ամփոփ ակնարկներ իտալիոյ քանի մը քաղաքներու մէջ հաստատուած ցայտուն զաղթականութեանց:

Յարմար կը դատեմ Հոռմով սկսիլ՝ Ս. Տարին առիթ առած, և ուր պատմականօրէն ալ շատ են հնագոյն յիշատակներ՝ մանաւանդ ուխտաւորներու որոնցմէ շատեր եթէ Ս. Պետրոսի և Ս. Պողոսի գերեզմաններուն համբոյրէն վերջ կը դառնային,

սակայն ուրիշներ ալ կը մնային և որպէս հայ անմահ անուն մը թողուին: Ահա Պրոյերեսիոս աշխարհահռչակ հռետոր մը, ինչպէս խորհնացի մը, և նմաններ՝ որոնց անուններուն պիտի հանդիպինք:

Հոռմէն սկսելու առիթ կ'ընծայէ մեզի նաեւ անցեալ տարի հոն հրատարակուած «Il Piccolo» օրագրին (8 Յունիս, 1932) մէջ երեւցած յօդուած մը քրոնիկի բաժնին մէջ՝ «Gli Armeni a Roma» որ թէեւ համառօտ, սակայն բաւական թուով հին ու նոր յուշեր և յիշատակներ կը շօշափէ, որոնց մասին պիտի խօսինք մենք ալ:

Յիշեալ յօդուածին հեղինակը Alarico Lanzi յետ համառօտ ակնարկելու Հայոց քրիստոնէութեան դարձի պատմութեան Ս. Գր. Լուսաւորչի ձեռքով՝ կ'ըսէ թէ 314 - 319 թուականներուն Լուսաւորչի առաջնորդութեամբ հայերն «առաջին եղան ազգերուն մէջ որ Հոռմ ուխտի եկան իրենց նորադարձ Տրդատ թագաւորին հետ, ինչպէս կը յիշէ Ագաթանգեղոս՝ հայ պատմագիր Ե դարուն (ուղղէ Գ դարուն)»:

Որքան որ հին է այս աւանդութիւնը և Ագաթանգեղոսի բով մանրամասնօրէն պատմուած՝ (ուր Եւսեբիոսը պէտք է փոխել Սեղբեստրոսի, 314 - 335, ինչպէս նաեւ սրբազրուած կը տեսնենք Տիգրիսի 1909ի տպագրութեան համեմատութեանց մէջ), յետոյ նոյնպէս խորհնացւոյն «Գնալն

1. Տե՛ս Սիսուանէն քաղուած և Քրանսերէն լեզուով հրատարակուած «Ayas, son port, et son commerce et ses relations avec l'Occident», տպ. վ. Ս. Ղալաթ 1899.

2. Տե՛ս Ագաթ. Պատմ. Գլ. ԻԶ, տպ. վ. Ենեւ. 1930, էջ 643-648.